

סנהדרין פרק שמיני בן סורר ומורה
מתוך "גמרא נוקה"
על שם הורי נפתלי וחנה הולנדר הכ"מ

מקרא:

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; רש"י בתוך הגמרא בסוגריים () ובתוך הסוגריים - אותיות MIRIAM 10; מראי מקומות גם MIRIAM 10; מובאות וציטטות בגופן NARKISIM; השלמת פסוקי המקרא בסוגריים () ובאותיות NARKISIM 10; הערות: בסוגריים [] באותיות CourierNew 10; ההערות עם קידומת # אינם פשט הגמרא אלא הערת העורך לבדיקת הלומד.
תחילת עמוד - בתחילת שורה, אפילו באמצע משפט - כך:
(תענית ב, ב)
הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף - לפי הנראה לי כנחוצן לצורך הפשט הפשוט.

מקרא: בתחילת הדף

הערות בשולי הדף - בתצוגת דף אינטרנט אפשר - באקפלורר - להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר גם לראות אם עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of the footnote.

הערות וטבלאות באנגלית - ע"י כולל עיון הדף, ראש הכולל הרב מרדכי קורנפלד -

Producers of the Dafyomi Advancement Forum, <mailto:daf@dafyomi.co.il>,

<http://www.dafyomi.co.il/>

This material is ©2009 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351

Permission to distribute this material, with this notice, is granted - with request to notify of use at yeshol@gmail.com.

(סנהדרין סח, ב)

משנה:

(סדר נסקלין דתניא בפרקין דלעיל - מסיים הלכותיו ואזיל:) **בן סורר ומורה - אימתי נעשה בן סורר ומורה?** - משיביא שתי שערות (אבל מקמי הכי לא מיענש, כדמפרש ואזיל: שעדיין לא בא לכלל מצות), **ועד שיקיף זקן** (שיהא זקן מוקף שער סביב כולו) - **התחתון ולא העליון** (לא זקן ממש, אלא זקן אותו המקום), **אלא שדברו חכמים בלשון נקיה, שנאמר [דברים כא, יח] כי יהיה לאיש בן [סורר ומורה איננו שומע בקול טביו ובקול אמו ויסור אותו ולא ישמע אליהם] 'בן' - ולא בת, 'בן' - ולא איש** (וזה, משהקיף זקן - 'איש' הוא; ואף על גב דבן - מקטנותו קרוי 'בן' - לא מצינן לחיוביה מקמי שיביא שתי שערות, דקטן פטור: שלא בא לכלל מצות; הלכך חיוביה בתר הכי הוא; ואף על גב דמכי מייתי שתי שערות לענין כל התורה 'איש' הוי, מיהו כי מיעטיה קרא - לאו בתחלת אישותו קא ממעט, כדמפרש בגמרא 'בן הסמוך לגבורתו של איש', אלמא בתחלת אישותו חייביה קרא);
קטן פטור, שלא בא לכלל מצות.

גמרא:

קטן - מנלן דפטור?

'מנלן'? - כדקתני טעמא: **שלא בא לכלל מצות?! ותו - היכא אשכחן (בשאר עונשין) דענש הכתוב (את הקטן), דהכא ליבעי קרא למיפטריה?**

אנן - הכי קאמרינן: אטו בן סורר ומורה על (שם) חטאו נהרג (דנבעי 'בר עונשין? וכי מה חטא שיהרג? מפני שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין)? **על שם סופו נהרג** (כדמפרש בשלהי פרקין (דף עב.) 'סוף שמגמר נכסיו אביו ומבקש למודו ואינו מוצא וכו' - אמרה תורה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב'), **וכיון דעל שם סופו נהרג - אפילו קטן נמי?! ועוד: 'בן' ולא איש' - קטן משמע!**
אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא: וכי יהיה לאיש בן (סורר ומורה) - בן הסמוך לגבורתו של איש (לכשיגיע לכלל איש הבן הזה - קורא לו הכתוב בן סורר ומורה).

ועד שיקיף זקן התחתון כו':

תני רבי חייא (במתניתיה הכי): (משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן) = עד שיקיף עטרה.

כי אתא רב דימי, אמר (פ'קשה): דהקפת גיד ולא הקפת ביצים (דהא דתנא - עד שיקיף עטרה, לאשמועינן ד'הקפת זקן התחתון' דקתני מתניתין = הקפת גיד קאמר, סמוך לביצים, ולא הקפת הכיס של ביצים, דהוה לבתר הכי טובא).

אמר רב חסדא: קטן שהוליד (רב חסדא סבר קטן שלא הביא שתי שערות מוליד) - אין בנו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר 'כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן - לְאִישׁ בֶּן, וְלֹא לְבֶן בֶּן'.

האי - מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב (דאמר: האי 'לאיש' - בבן סורר ומורה עצמו קאי, והכי קאמר: כשיהיה הבן לאיש, כלומר כשיגיע לכלל אישות) ! ?

אם כן לימא קרא 'כי יהיה בן לאיש' (דמשמע שפיר דהכי קאמר: 'כי יהיה הבן לכלל איש'), מאי 'כי יהיה לאיש בן' (השתא משמע כשיהיה לאיש בן דהאי 'איש' - אאבות קאי, ולמעוטי דבנו של קטן פטור לעולם) ? שמע מינה לכדרב חסדא.

ואימא: כוליה (האי קרא) להכי הוא דאתא (לכדרב חסדא הוא דאתי: למעוטי בנו של קטן, אבל קטן עצמו - מיחייב דהא 'בן' כתיב; ו'סמוך לגבורתו של איש' מנא לן) ?

אם כן (דכוליה אאבות קאי), (לא לכתוב ביה למ"ד אלא) נימא קרא ' (כי יהיה) בן איש (סורר ומורה) ' (דמשמע: בנו של איש, ולא בנו של קטן); מאי ' (וכי יהיה) לאיש בן ' (למה הקדים לאיש ברישא והוצרך להטיל בו למ"ד) - שמע מינה תרתי (משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי: 'כי יהיה בן לאיש' - כשיגיע לגבורתו של איש, ומשתמע נמי אאבוה: כי יהיה לאיש גדול בן, ולא שיהיה לקטן בן).

(הא דרב חסדא דאמר קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד -) ופליגא דרבה, דאמר רבה: קטן אינו מוליד, שנאמר (גבי גזל ונשבע על שקר): (במדבר ה, ח) [ו]אם אין לאיש גאל [להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן מלבד איל הכפרים אשר יכפר בו עליו] (דכתיב לעיל מיניה [פסוק ז] [והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו', והאי אשמו = קרן של גזלה] - וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל [אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב: הקרוב קרוב קודם] ? אלא בגזל הגר (ומת לאחר שנשבע לו ואין לו יורשים) הכתוב מדבר ;

(סנהדרין סט, א)

ואמר רחמנא 'איש' (ולא כתיב 'ואם אין לו גואל'; מאי טעמא כתיב 'איש'? אלא משום דכתיב 'ואם', דמשמע פעמים שיש לו יורשים, ולהכי כתיב 'איש' ללמד: איש הוא דאיכא לספוקי שמא יוליד בנים משנתגיר, ואינך רשאי להפקיע קרן שלו ולתתו לכהן עד שתדע שאין לו יורשים, אבל קטן גר - מסתמא גזל שלו שנשבע עליו ישראל לשקר - לכהן הוא: בידוע שאין לו גואלים): אאיש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו, קטן אי אתה צריך לחזור עליו: בידוע שאין לו גואלין.

איתיביה אביי: (גבי שפחה חרופה כתיב (ויקרא יט, כ) ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע וגו') [והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חפשה ; 'איש'; אין לי אלא איש, בן תשע שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין? תלמוד לומר: 'ואיש' ! ?]

אמר ליה: יש לו ואינו מוליד, כתבואה שלא הביאה שלישי (שאם אתה זורעה אינה מצמחת) דמי.

דבי חזקיה תנא: (שמות כא, יד) וכי יזיד איש [על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות]: איש מזיד ומזריע, ואין קטן מזיד ומזריע (מדאפקיה בלשון מזיד ולא כתוב 'וכי ירשיע איש', למימר: דרוש ביה נמי: האי מזיד - מבשל [מפתח זרע]).

אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: מאי משמע דהאי מזיד - לישנא דבשולי הוא ?

דכתיב (בראשית כה, כט) ויזד יעקב נזיד [ויבא עשו מן השדה והוא עיף].

והא תנא דבי רבי ישמעאל (לגבי בן סורר ומורה): 'בן' ולא אב' (וקסלקא דעתא) דממעט בן שכבר נולד לו בן, דשוב אינו נעשה בן סורר ומורה) - (ואי קטן לא מוליד) היכי דמי (דאיצטריך למעוטי) ? אילימא דאיבער (אי נימא דאיבער אמייה מהאי) בתר דאיתייתי שתי שערות ואוליד מקמי דלקיף זקן (ושיהיה בו תשעה חדשים להקיף זקן, ובתוך כך נולד בן, וקא ממעט קרא דאף על גב דראוי הוא לבן סורר ומורה - נפטר בשביל שנולד לו בן) - מי איכא שעות כולי האי ? והא אמר רבי כרוספדאי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים בלבד (ואף על גב דלא להקיף זקן - אינו נעשה בן סורר ומורה לאחר שלשה חדשים לאחר שהביא שתי שערות! והשתא לא דייק טעמא דרבי כרוספדאי מהיכא, ולקמן בעינן ליה; מיהו קרא לא צריך למעוטי: דאפילו לא אב הוא - יהא מפטר בשלשה חדשים) ! ?

אלא לאו (כי איצטריך למעוטי כגון) דאיבער מקמי דלייתי שתי שערות, ואוליד מקמיה דלקיף זקן (דאוליד מקמי שלשה חדשים בתר שתי שערות, ועל כרחיך

איבערא ששה חדשים מקמי דאייתי שתי שערות, ואוליד מקמי דאקיף זקן, ושלשה חדשים נמי לא עברו עליו), ושמע מינה: קטן מוליד!?

לא, לעולם דאיבער בתר דאייתי שתי שערות, ואוליד בתר דאקיף זקן, ודקא קשיא דרבי כרוספדאי (והאי דקאמר רבי ישמעאל 'בן ולא אב' - לא כשילדתו אמו כבר לבנו קא ממעט, דבלאו הכי מפטר מדין בן סורר ומורה: או בשלשה חדשים או בהקפת זקן) - (אלא) כי אתא רב דימי - אמר (פ'קשה לדתנא דבי רבי ישמעאל): אמרי במערבא: (דאתא לאשמועינן האי דרבי כרוספדאי: דמי שעברו עליו שלשה חדשים לאחר שהביא שתי שערות - פטור, והכי קאמר): 'בן' - ולא הראוי לקרותו אב (ולא הראוי להיות אב, והיינו לאחר שלשה חדשים אחר שהביא שערות, שראוי להיות העובר ניכר אם היה בא על האשה משהביא שתי שערות והיא מתעברת).

גופא: אמר רבי כרוספדאי אמר רבי שבתי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד.

והאנן תנן 'משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן' (אבל בשלשה חדשים לא מיפטר)?

הקיף זקן אף על גב דלא מלו שלשה חדשים, מלו שלשה חדשים אף על גב דלא הקיף (אשמועינן מתניתין דמפטר אפילו ממחר להקיף מקמי דמלוי [שלשה חדשים], ורבי כרוספדאי אשמועינן מלוי אף על גב דלא הקיף, ונפקא לן מדתנא דבי רבי ישמעאל: 'בן' - ולא הראוי להיות אב).

ייתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא, ויתיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע: (מדלא קרי ליה 'ראוי לקרותו אב' עד שלשה חדשים - שמע מינה) מדרבי כרוספדאי אמר רבי שבתי: יולדת לשבעה - אין עוברה ניכר לשליש ימיה, דאי סלקא דעתא עוברה ניכר לשליש ימיה - למה לי שלשה? בתרי ותילתא סגיא (אפילו אשתו היתה יולדת לשבעה אינו ניכר בפחות משלשה חדשים, דאי לשליש ימים ניכר - בתרי ירחי ותילתא נפטר כל אדם מדין סורר ומורה, דהא 'ראוי לקרותו אב' ונפקא מינה לאשה שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים ונשאת ונתעברה ספק מן הראשון ספק מן האחרון: אם הוכר עוברה לשני חדשים ושליש לנשואי האחרון - ודאי מן הראשון, דאפילו היא עתידה לילד לשבעה - לאחרון לא היה ניכר לשליש ימיה)!

אמר ליה: לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה; זיל בתר רובא (להכי לא מפטר כל אדם בתרי ירחי ותילתא לאחר הבאת שתי שערות: דלא קרינן ביה 'ראוי', דאזלינן בתר רוב נשים שיוולדות לתשעה, ואין עוברה ניכר בפחות משלשה חדשים).

אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה: ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא? התורה אמרה [דברים לה, כד, כה] 'ושפטו העדה' 'והצילו העדה' (לדונו לזכות, ואנן מצינן למפטריה משום האי טעמא דראוי להיות אב ביולדת לשבעה) ואת אמרת זיל בתר רובא (ולא מפטר עד שראוי לקרותו אב ביולדת לתשעה כרוב נשים)!

אהדרוה קמיה דרבינא, אמר ליה: ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא? והתנן [פ"ה מ"ג, דף מ"א] 'אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש' (שהיה חדש שעבר מלא, ור"ח ביום לישנא אחרינא, וזה שאמר 'בשלשה' - סבור שהחדש שעבר חסר, וחשב ר"ח מיום שלשים) וזה אינו יודע' - ואי סלקא דעתא לא אמרינן זיל בתר רובא (דאינשי דעבידי דטעו בעבורא דירחא) - (אמאי מצרפין לשהדותיהו וקטלינן ליה להאי) נימא (לא טעה, אלא) הני דוקא קא מסהדי (האי דוקא ג' אמר והאי דוקא אמר שנים), ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדדי (ואין עדותן מכוננת ליום אחד)! אלא - לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא?

אמר רבי ירמיה מדפתי: אף אנן נמי תנינא (דאזלינן בתר רובא וקטלינן): [נדה פ"ה מ"ד] 'בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה' (אם מסרה אביה לאחד לבא עליה לשום קדושין, אבל לא מדעת עצמה: דאין מעשה קטנה כלום), ואם בא עליה יבם - קנאה (ליורשה וליטמא לה ולצאת בגט ובלא חליצה, ובלבד שיקבל אביה את גיטה), וחייבין עליה משום אשת איש (אם קבל אביה קדושה מאיש אחד ובא עליה איש אחר), ומטמא את בועלה (בנדחה) לטמא משכב התחתון כעליון (כבר פירשתינו בפרק ארבע מיתות (דף נה:): שיהא תחתונו כעליונו של זב, שמטמא אוכלין ומשקין אפילו לא נגע בו, מפני ששכב עליו; אבל פחותה מבת שלש הלא עליה בנדחה - אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדחה, ואין משכבו מטמא אפילו אוכלין ומשקין אפילו נגע בו, דנוגע בנדחה אינו אלא ראשון לטומאה, ואינו מטמא כלים ואפילו נגע, וכל שכן דאינו מטמא משכב בלא נגיעה); נישאת לכהן (על ידי קדושי אביה) - אוכלת בתרומה (ואמרו רבנן: אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, וזו - אם נכנסה לחופה - אוכלת; אבל פחותה מכן - אפילו נכנסה לחופה - אינה אוכלת, אף על גב דגדולה כיון שנכנסה לחופה אף על פי שלא נבעלה אוכלת; אלמא לאו בביאה תליא מילתא, אלא בחופה; מיהו ראוייה לביאה בעינו, וכל שאין לה ביאה - אין לה חופה); בא עליה אחד מן הפסולין (כגון נכרי חלל נתין וממזר) - (עשאה חללה ו) פסלה מן הכהונה (כדאמרינן ביבמות (דף סח). 'כי תהיה לאיש זר': כיון שנבעלה לפסול לה - פסלה), ואם בא עליה

אחד מכל העריות האמורות בתורה - מומתין עליה, והיא פטורה (מפני שהיא קטנה ואינה בת עונשין) ' (קתני מיהא 'חייבין עלה משום אשת איש', וקסלקא דעתא חייבין מיתה קאמר, ובמיד) !

(סנהדרין סט, ב)

ואמאי? אימא איילונית היא (ונמצא קדושיה קדושי טעות), ואדעתא דהכי לא קדיש (ולא אשת איש היא)!? אלא לאו דאמרינן 'זיל בתר רובא', ורוב נשים לאו איילונית נינהו!?

לא! מאי 'חייב עליה' דקתני? - קרבן (ובשוגג, דאזלינן בתר רובא; אבל מקטל - לא קטלינא משום רובא).

והא 'מומתין על ידה' קתני?

בבא עליה אביה (דחיובא לאו משום אישות אלא משום קורבא).

והא 'אם בא עליה אחד מכל העריות' קתני (דמשמע: אפילו הנך דאתו לה לחייבה משום קדושין, כגון חמיה, וחורגה, או כל אדם משום אשת איש)?!

אלא (איבעית לדחיה דלא נילף מינה דנזיל בקטלא בתר רובא - אוקמא הכי) הכא במאי

עסקינן - דקבלה (בעלה) עילויה (דאפילו תמצא איילונית חפץ הוא בה וקדושיה קידושין).

תנו רבנן [תוספתא סוטה פ"ה מ"ד]: 'המסוללת (לשון פריצות) בבנה קטן, והערה בה (איכא למאן דאמר (יבמות דף נה:): העראה זו נשיקה, ואיכא למ"ד זו הכנסת עטרה): בית שמאי אומרים: פסלה מן הכהונה (ומשויה לה 'זונה': דהעראה - כגמר ביאה, כדאמרינן בגמרא דיבמות (דף נד.) ובפרקין דלעיל (דף נה.); ומיהו מיתה לא מחייבו, כגון שלא התרו בהן), ובית הלל מכשירין (כדמפרשין לקמן: דקטן לאו בר ביאה היא) '.

אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי: הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מבן שמנה שאין ביאתו ביאה; לא נחלקו אלא בבן שמנה: דבית שמאי סברי: גמרינן מדורות הראשונים (שהיו מולידין בני שמונה שנה כדילפינן לקמן), ובית הלל סברי: לא גמרינן מדורות הראשונים.

ודורות הראשונים מנלן דאוליד? אילימא מדכתיב (שמואל ב יא, ג) [וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר] הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי, וכתיב (שמואל ב כג, לד) [אליפלט בן אחסבי בן המעכת] אליעם בן אחיתופל הגילוני (בת שבע - בת אליעם, ואליעם - בן אחיתופל), וכתיב (בלדת שלמה בנה) (שמואל ב יב, כה) וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה'; וכתיב (וסמך ליה) (שמואל ב יג, כג) ויהי לשנתיים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום [בבעל חצור אשר עם אפרים ויקרא אבשלום לכל בני המלך] (לשנתיים ימים אחר לידתו הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור); וכתיב (שמואל ב יג, לח) ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים (הרי חמש שנים לשלמה), וכתיב (שמואל ב יד, כח) וישב אבשלום בירושלים שנתיים ימים ופני המלך לא ראה (וכששב מגשור - שפייס יואב את דוד על ידי התקועית להשיבו - ישב בירושלים שנתיים ואחר כך מרד דכתיב בתריה) וכתיב (שמואל ב טו, ז) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון (והני ארבעים שנה - נקט ליה למנין ששאלו מלך, כדאמרינן בתמורה (דף יד:): שהלך ומרד; ובאותו פרק נחנק אחיתופל (-), וכתיב (שמואל ב יז, כג) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק [וימת ויקבר בקבר אביו] (הרי שלמה בן שבע שנים), וכתיב (תהלים נה, כד): [ואתה אלקים תורדם לבאר שחת] אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם [ואני אבטח בך] (חצי ימיו של אדם שלשים וחמש, דכתיב (תהלים צ"י) 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה'), ותניא: כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש; כמה הויא להו? תלתין ותלת; דל שבע דהוה שלמה, פש להו עשרים ושית (לאחיתופל כשנולד שלמה, ובתוך כ"ו שנים נולדו שלמה דורות: אליעם ובת שבע ושלמה); דל תרתי שני לתלתא עבורי (כלומר: פחות משמונה חדשים אין שהות לעובר: שבעה חדשים להריון, וחודש לימי נדות וטהרה) - אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד (אחיתופל הוליד אליעם לשמונה שנה ושמונה חדשים, ואליעם הוליד בת שבע לשמונה שנה ושמונה חדשים ובת שבע לשמונה שנה ושמונה חדשים של שלמה - הרי כ"ו שנים)!

ממאי? דלמא תרויהו בתשע אוליד, ובת שבע אולידא בשית משום דאתתא בריא (אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזדויע)? תדע (על כרחך דאשה ממהרת): דהא הוי לה (לבת שבע) ולד מעיקרא (מקמי שלמה: אותו הולד שמת לדוד, שנולד ראשון, דכתיב ביה (ש"ב יב, כא) וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם) !?

אלא מהכא: (בראשית יא, כז) [ו]אלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן (והרן הוליד את לוט); ואברהם גדול מנחור שנה (מדקא חשיב ליה קרא ברישא),

ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן, וכתוב (בראשית י"א, כט) ויקח אברהם ונחור להם נשים וגו' (שם אשת אברהם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה) (אלמא יסכה בת הרן), ואמר רבי יצחק: 'יסכה' זו שרה, ולמה נקרא שמה 'יסכה'? - שסוכה ברוח הקדש, והיינו דכתיב (בראשית כ"א, יב) [ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך] כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה [כי ביצחק יקרא לך זרע]; דבר אחר: יסכה - שהכל סכים ביופיה; וכתוב (בראשית י"ז, יז) ויפל [אברהם] על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' [הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד]; כמה קשיש אברהם משרה? - עשר שנים, וקשיש מאבוב תרתין שנים - אשתכח כי אולדה הרן לשרה בתמני אולידה! ממאי? דלמא אברהם - זוטא דאחיה הוה (והרן הוא דקשיש מיניה), ודרך חכמתן קא חשיב להו? תדע דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן, דכתיב (בראשית ה', לב) ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת (לאחר שהיה בן חמש מאות שנה הוליד את שלשתן); שם גדול מחם שנה, וחם גדול מיפת שנה; נמצא שם גדול מיפת שתי שנים; וכתוב (בראשית י"ז, יז) ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתוב ((בראשית י"א, יז) אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול; בן מאה שנה? - בר מאה ותרתין שנים הוה (הואיל והוא גדול מכולן, נמצא שנולד בחמש מאות שנה לנח, וכשירד המבול היה בן מאה שנה; אלא שמע מינה קטן מכולן הוה, ובחמש מאות ושתי שנים לאבוב אתילד) - אלא: דרך חכמתן קא חשיב להו - הכא נמי דרך חכמתן קא חשיב להו! אמר רב כהנא: אמריתה לשמעיה קמיה דרב זביד מנהרדעא, אמר לי: אתון - מהכא מתניתו, ואנן מהכא מתנינן לה: ((בראשית י"א, כא) ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול - יפת הגדול שבאחיו הוה!

אלא מנלן?

מהכא: (שמות לח, כב) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה) (עשה את כל אשר צוה ה' את משה) וכתוב (דברי הימים א' ב', יט) ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור (אלמא חור - בר כלב הוה, ובצלאל היה דור שלישי לה) - וכי עבד בצלאל משכן - בר כמה הוי? בר תליסר, דכתיב (שמות לו, ט) [ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכת הקדש] איש איש ממלאכתו אשר המה עושים (דקרי ליה 'איש איש ממלאכתו', וכשנשתלחו המדגלים בשנה השנית - כבר היה בן י"ד שנה, וכתוב 'בן ארבעים שנה אנכי היום') ותניא: שנה ראשונה עשה משה משכן, שניה הקים משכן ושלח מרגלים, וכתוב: (יהושע י"ז, יז) בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' וגו' [אתי מקדש ברנע לרגל את הארץ ואשב אתו דבר כאשר עם לבני] (יהושע י"ד, י) [ועתה הנה החיה ה' אותי כאשר דבר זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה אשר הלך ישראל במדבר] ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה; כמה הויא להו? ארבעין; דל ארביסר דהוה בצלאל - פשא להו עשרים ושית; דל תרתי שני דתלתא עיבורי - אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד.

בן ולא בת:

תניא: אמר רבי שמעון: בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה,

(סנהדרין ע, א)

שהכל מצויין אצלה בעבירה (וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה - סופה כשלא תמצא למודה - עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן), אלא גזירת הכתוב היא: בן ולא בת.

משנה:

מאימתי חייב?

משיאכל תרטימר (בגמרא מפרש לה) בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי (טוב ומעולה הוא, וממשיך בתריה, אבל בחמרא אחרינא - אינו חייב בחצי לוג).

רבי יוסי אומר: מנה בשר ולוג יין.

אכל בחבורת מצוה (בסעודת מצוה אכל לתרטימר זה - אפילו גנבו משל אביו), אכל בעיבור החדש (וכן אם אכלו במנין שהיו נקבצין לעבר החדש גם שם היו עושים סעודות), אכל מעשר שני בירושלים, אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים (אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו) (וכן כולם: אף על פי שגנבו משל אביו - פטור; וטעמא מפרש בגמרא) אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה, אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא

שתה יין - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר: (דברים כג, כ) [ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומורה איננו שמע בקלנו] זולל וסובא; ואף על פי שאין ראיה לדבר (דדילמא מאכל אחרינא נמי קרא ליה 'זולל', ומיהו שלמה - אהא אזהריה, דממשיך טפי) - זכר לדבר (דבבשר מקרי 'זולל' וביין מקרי 'סובא'), שנאמר: (משלי כג, כ) אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו.

גמרא:

אמר רבי זירא: 'תרטימר' זה - איני יודע מהו! אלא מתוך שכפל רבי יוסי ביין (דקאמר תנא קמא חצי לוג, והוא אמר לוג) - נמצא כופל אף בבשר, ונמצא 'תרטימר' דחצי מנה (והוי 'מנא' דקאמר = שני תרטימר). אמר רב חנן בר מולדה (שם אביו) אמר רב הונא: אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל, יין בזול (אבל ביוקר לא שכיחי ליה מעות לגנוב כולי האי, ולא ממשיך) וישתה, דכתיב: זולל וסובא ('זולל' לשון זול; ואסמכתא למילתיה הוא). ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיאכל בשר חי (כדמפרש לקמן: בשיל ולא בשיל, דזו היא מדת גנב: למחר; אבל בשיל שפיר - לא ממשיך למעבד כי האי גוונא, לפי שמתוך שהוא גנב ועושה בסתר - אין לו שהות) וישתה יין חי (יין חי ממשיך, מפני שמשובח הוא; ולקמיה מוקי לה במזיג ולא מזיג; אבל בתר יין מזיג - לא ממשיך). איני! והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: אכל בשר חי ושתה יין חי - אינו נעשה בן סורר ומורה!?

אמר רבינא: 'יין חי' (דקאמר רב הונא =) מזיג ולא מזיג (לאפוקי היכא דנתן בו מים הרבה, ואף על פי שרוב בני אדם שותין כן); 'בשר חי' = בשיל ולא בשיל, כבשר כיבא דאכלי גנבי ('כיבא' = כוויה בגחלים; ודכותה בעירובין (דף כט:)) 'וניכביה וניכול בזבחים' (דף מו:); לאפוקי 'כבבא' דלא).

רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו (לא חשיבי ולא ממשיך) - אין נעשה בן סורר ומורה.

תנן התם [תענית פ"ד, מ"ו]: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין; ותנא: אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגיתו.

'בשר מליח' - עד כמה?

אמר רבי חנינא בר כהנא: כל זמן שהוא כשלמים (שלא עבר עליו זמן אכילת שלמים: שני ימים ולילה אחד - עדיין בלחלותו הוא, ולא אקרי 'מליח', ומשמח את הלב, דכתיב (דברים כז, ז) 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת', אלמא בר שמחה הוא; אבל בתר הכי - הוי 'מליח', ונחלף טעמו במלחו); ו'יין מגיתו' - עד כמה?

כל זמן שהוא תוסס (שהוא נושך בגרון מחמת שהוא מחמיץ), והתניא: יין תוסס אין בו משום גילוי, וכמה תסיסותו? - שלשה ימים! הכא (בבן סורר ומורה) מאי (עד כמה לא קרינן 'מליח' למיפטר בן סורר ומורה)? התם משום שמחה הוא: כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה; הכא - משום אימשוכי הוא, ובכל שהוא לא מימשיך (משעבר לילה אחת - מפוג טעמו, ולא חשוב). ויין - עד ארבעים יום.

אמר רב חנן: לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שְׂכָר לרשעים (שמתענדין בו בעולם הזה, ומקבלין בו שכר מצוה שעושין בעולם הזה), שנאמר: (משלי לא, ו) תנו שְׂכָר לאובד (היינו רשע שנטרד והולך לו) ויין למרי נפש (לאבלים, לפכוחי צערייהו); אמר רבי יצחק: מאי דכתיב (משלי כג, לא): אל תרא יין כי יתאדם [כי יתן בכיס עינו יתהלך במישרים] - 'אל תרא יין' (כלומר אל תתן עיניך לימשך אחריו) שמאדים פניהם של רשעים בעולם הזה, ומלביין פניהם לעולם הבא.

רבא אמר: (משלי כג, לא) אל תרא יין כי יתאדם [כי יתן בכיס עינו יתהלך במישרים]: אל תרא יין שאחרייתו דם (סופו יהרג עליו).

רב כהנא רמי: כתיב 'תירש' [בראשית כז, כח: ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש] וקרינן 'תירוש': זכה - נעשה ראש, לא זכה - נעשה רש. רבא רמי: כתיב (תהלים קד, טו) 'ויין' יְשֻׁמָּח (לבב אנוש) [להצהיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד] (לשון שמחה) וקרינן 'ישמח' ('ישמח בשיין', דמשמע לשון שומם שמשממהו ונוטל חכמת לבו): זכה (כלומר אם זכה וידע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי) - משמחו (שמפקח את הלב), לא זכה - משממהו, והיינו דאמר רבא: חמרא וריחני - פקחין (עשאוני פקח).

אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: מאי דכתיב (משלי כג, כט) למי אוי למי אבוי ('אבוי' - לשון צעקה בלשון ארמי, כמו 'בייא בייא' (לעיל דף

טו.)) למי מדנים, למי שיח (שיחי = צערי, כמו 'אריד בשיחי' (תהלים נה,ג)), למי פצעים חנם למי חכלילות עינים (למי כל אלה) ? - (משלי כג,ל) למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי, אמר: אמרי במערבא: האי קרא - מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה - מדריש (נדרש משמעותיה יפה, והכי קאמר: למי כל אלה? - למאחרים על היין, לבאים לחקור ממסך: שחוקרין להיכן היין הטוב, הממוסך בבשמים, כמו 'מסכה יינה' (משלי ט,ב)), ומסיפיה לרישיה - מדריש (נדרש משמעותו יפה, והכי קאמר: למי שיש לו אוי ואבוי ושיח - דהיינו אבלים, ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם - דהיינו רשע הנלחם עם הבריות, ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקיטתו להם - ראוי להיות מאחרים על היין). דריש עובר גלילה: י"ג ווי"ן (לשון וי"ן) נאמרו ביי"ן (בראשית ט,כ-כד): ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן (ויאמר ארור כנען לא חשיב, אלא עד דידע דנגמר לו עונשו של יין).

רב ושמואל: חד אמר סרסו, וחד אמר רבעו; מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי (שמנעו מלהוליד בן רביעי) - קללו ברביעי (קלל בן רביעי שלו: כוש ומצרים ופוט וכנען); ומאן דאמר רבעו - גמר 'וירא' 'וירא': כתיב הכא (בראשית ט,כב) וירא חם אבי כנען את ערות אביו [ויגד לשני אחיו בחוץ] וכתב התם (בראשית לד,ב): וירא אותה שכם בן חמור וגו' [החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה]; בשלמא למאן דאמר סרסו - משום הכי קללו ברביעי, אלא למאן דאמר רבעו - מאי שנא רביעי? נלטייה בהדיא! הא והא הואי.

(בראשית ט,כב) ויחל נח איש האדמה ויטע כרם; אמר רב חסדא אמר רב עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא אמר רבי זכאי: (אמאי קרי ליה 'איש האדמה')? אמר לו הקב"ה לנח: "נח לא היה לך ללמד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין" (אמאי קרי ליה 'איש האדמה'? על ידי שהוכיחו הקב"ה היה לו ללמוד מאיש האדמה, דהיינו אדם הראשון שהיין קנס עליו מיתה) ?

כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון - גפן היה, דתניא: רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו - גפן היה,

(סנהדרין ע,ב)

שאיין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין (הלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם).

רבי יהודה אומר: חטה היה, שאיין התינוק יודע לקרוא "אבא" ו"אימא" עד שיטעום טעם דגן (ומדקרי ליה 'הדעת טוב ורע' שמע מינה היינו חטים); רבי נחמיה אומר: תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו - נתקנו, שנאמר (בראשית ג,ז) [ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם] ויתפרו עלה תאנה [ויעשו להם חגרת] (מדת הקב"ה: באיזמל שהוא מכה - בו הוא מרפא, נס בתוך נס, כמו: ויצת אש בציון (איכה ד,יא) כתיב (זכריה ב,ט) ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב).

(משלי לא,א) דברי למואל מלך (שלמה המלך = לְמוֹאֵל: מעשיו וחכמתו להקב"ה; למואל = שכינה הוא כמו 'ידי שמתי למו פי' (איוב מ,ט)): משא אשר יסרתו אמו (פרשת תוכחה שהוכחתו אמו); אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שכפאתו אמו על העמוד (להלקותו; וייסור - לשון מלקות, כדאמרינן לקמן (דף עא.) 'ויסרו אותו' - זה מלקות; ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו - היתה מוכיחתו) ואמרה לו: (משלי לא,ב) מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי: 'מה ברי' - הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו אמו גרמה לו (להיות רשע, שהרי באביך לא יתלו החובה; והיינו 'מה ברי': למה תגרום לדון אחריך שאתה בני ולא בן אביך); 'ומה בר בטני': כל הנשים של בית אביך, כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך - ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלוכלך ('ברבטני': מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח: שדחקתי ונכנסתי, שתשמיש יפה לולד ללבנו ולזרזו, כדאמרינן במסכת נדה (דף לא.): 'שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד: שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז'); 'ומה בר נדרי': כל נשים של בית אביך היו נודרות "יהא לי בן הגון למלכות", ואני נדרתי ואמרתי "יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות";

(משלי לא,ד) אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין [ולרזנים אי שכר]:

אל למלכים - אמרה לו: מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל?

ולרזנים אי שכר: מי שכל רזי עולם גלויים לו - ישתה יין וישתכר
(כלומר: אל רזנים לומר איה שכר: לא נאה לומר לך) ?
איכא דאמרי: מי שכל רזני עולם משכימין לפתחו - ישתה יין
וישתכר?

אמר רבי יצחק: מניין שחזר שלמה והודה לאמו? דכתיב (בהוא משא):
(משלי ל"ב) כי בער אנכי מאיש ולא בית אדם לי: כי בער אנכי מאיש - מנח, דכתיב
(בראשית ט"ב) ויחל נח איש האדמה [ויטע כרם]; ולא בית אדם לי - זה אדם הראשון
(שנכשל ביין, ואני שתייתי יותר מהן) .

אכל בחבורת מצוה:)
אמר רבי אבהו: אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין (רקים,
שירגילוהו בכך; אבל אם יש בחבורה אדם הגון - בכי האי גוונא לא ממשיך, ואינו נעשה בן סורר ומורה;
ובחבורה דלא מצוה קאמר). והאנן תנן 'אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן
סורר ומורה' - טעמא דמצוה, הא לאו מצוה - אף על גב דלאו
כולה סריקין?!
הא קא משמע לן (מתניתין): דאף על גב דכולה סריקין, כיון דבמצוה
קא עסיק - לא מימשיך (כיון דאיחבור השתא למצוה - פטור; ולעולם דינו דבן סורר ומורה
אינו אלא בחבורת סריקין) .

אכל בעיבור החודש (כדמפרש לקמן: שהן נקבצין עשרה או יותר, ועולין בעלייה, ואין אסיפה זו
אלא לפרסם הדבר שעברוה, ולא לעיין: דהא אין עולין אלא לאור עיבורו, דהיינו ליל מוצאי שלשים, וכבר
מעובר הוא, דהא לא קדשו היום את החדש, וקדוש אין שם ביום מחרת - דהיינו יום שלשים ואחד - למנות על
כך, כדאמרינן (ר"ה כד): שלא בזמנו - אין מקדשין אותו; ועוד: דאי לקדושי - בשלשה סגי) :
למימרא דבשר ויין מסקו? והתניא: 'אין עולין לה אלא בפת דגן
וקטנית בלבד' ?
הא קא משמע לן: אף על גב דאין עולין לה אלא בפת וקטנית,
ואיהו אסיק בשר ויין ואכל - כיון דבמצוה קא עסיק לא ממשיך .

תנו רבנן: אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם ואין
עולין לה אלא בפת דגן וקטנית (ולא ידענא משום מאי נקט פת דגן, ומשמע למעוטי פת
אורז ודוחן קא אתי), ואין עולין לה אלא לאור עיבורו ('יום עבורו' הוא יום
שלשים שנעשה ממנו חודש היוצא מעובר; אור יום עבורו = מוצאי שלשים; ולהודיע שעברוהו), ואין
עולין לה ביום אלא בלילה.
והתניא: 'אין עולין לה בלילה אלא ביום' ?
כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה: אחריפו (אקדימו כמו חרפי ואפלי (ע"ג ד' עה)).
ועולו אחריפו ופוקו, כי היכי דלישמעו בכו אינשי (אחריפו ועולו
בלילה היו יושבין שם ועושין הומה להשמיע קול, וקאמר להו רבי חייא להקדים ולעלות מבעוד יום מעט, כדי
שיראו אותם עוברי דרכים כשהן עולין, ויפרסמו; והיינו דקתני 'אין עולין לה בלילה אלא ביום' והאי דקתני
'אין עולין לה ביום' - אעיקר מילתא קאי: שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר - בלילה הוא; אחריפו ופוקו -
בבקר: אל תאחרו לירד, שהרואה אתכם יורדין בהשכמה מבין שישבו שם כל הלילה, ומתפרסם הדבר; אבל
הרואה אותם יורדין שלא בהשכמה - סבור שעכשיו עלו ואין מבין הדבר) .

'אכל מעשר שני בירושלים' (גנב ממעות מע"ש וקנה בשר ויין ואכל; דאי גנב בשר ויין עצמו
- אפילו דחולין נמי לא, כדאמר: עד שיקח בשר בזול ויאכל ויין בזול וישתה (ומן החנוני)) - כיון
דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה (כדרך מצותו נאמר בבקר ובצאן וביין ובשכר במע"ש) -
לא ממשיך .

'אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים' (לקמן יליף לפטורא). אמר רבא:
אכל בשר עוף (טהור) - אינו נעשה בן סורר ומורה (דלא חשיב דלא ממשיך
בתריה) .
והא אנן תנן 'אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן
סורר ומורה' (סתם שקצים היינו עופות טמאים דכתיב בהם 'שקץ הם' (ויקרא י"ג); רמשים הן
שרצים; וטעמא משום דאיננו שומע בקולנו בעינן, ולא זה שאף בקולו של מקום אינו שומע), הא
טהורין נעשה בן סורר ומורה (כדתנן במתניתין דאיצטריך לאשמועינן דפטור
אשקצים) !?

כי תנן נמי מתניתין - להשלים (שאפילו אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה,
והשלימה לתרטימר מבשר עופות טמאים - פטור, משום דאינו שומע בקולו של מקום, דכוותה בטהורים
מיחייב) .

אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה:)
 'דבר מצוה' - (לאיתווי) תנחומי אבליים (דאף על גב דתקנתא דרבנן בעלמא הוא; דאי מרישא - הוה אמינא 'חבורת מצוה' היינו כהנים שאוכלין קדשים או פסחים); 'דבר עבירה' - תענית ציבור (אף על גב דלא עבר אלא אדברנן); וטעמא מאי (מפטר אדבר עבירה)?
 אמר קרא (דברים כא, כ) [ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה] איננו שומע בקולנו [זולל וסבא] - 'איננו שומע' בקולנו' (מיעוטא הוא); - ולא בקולו של מקום (ולאפוקי האי דאף בקולו של מקום אינו שומע).)

אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין וכו':
 'אכל כל מאכל ולא אכל בשר' - לאיתווי דבילה קעילית (מאותו מקום, ואף על גב דמשכרא - לא מחייב עליה דלא ממשיך); 'שתה כל משקה ולא שתה יין' - לאיתווי דבש וחלב, דתניא: אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש)-

(סנהדרין עא, א)
 חייב (חייב משום 'יין ושכר אל תשת וגו' [... בבאכם אל אהל מועד] (ויקרא י, ט), ובכהן עסקינן):

אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין.
 תנו רבנן: אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר 'זולל וסבא'; ואף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: (משלי כג, כ) אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, ואומר (בתר קרא קמא כתיב להכי אתייה להכא): (משלי כג, כא) כי סובא זולל יורש (סופו להיות עני, ומבקש למודו ואינו מוצא) וקרעים תלביש נומה (נומה שאדם מתגרה בה - תלביש קרעים, כלומר: סוף כל בעל הנאות לבא לידי עניות)

אמר רבי זירא: כל הישן בבית המדרש - תורתו נעשית לו קרעים קרעים (משכח למודו ואינו נזכר אלא בסירוגין), שנאמר וקרעים תלביש נומה.

משנה:
 גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, משל אחרים ואכל ברשות אחרים (ואפילו לא אכלן ברשות בעלים עצמן; וטעמא מפרש בגמרא), משל אחרים ואכל ברשות אביו - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים.
 רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו.

גמרא:
 'גנב משל אביו ואכל ברשות אביו' - אף על גב דשכיח ליה - בעית (מתפחד מאביו שלא יבין הלכך לא ממשיך); 'משל אחרים ואכל ברשות אחרים' - אף על גב דלא בעית, לא שכיח ליה; וכל שכן 'משל אחרים ואכל ברשות אביו' - דלא שכיח ליה ובעית; 'עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים' - (משל אביו) דשכיח ליה (לגנוב תמיד) (ואכל ברשות אחרים) ולא בעית (שלא יראהו אביו, ובכי האי גוונא ממשיך).

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו: (אמו - מנא לה? מה שקנתה אשה קנה בעלה?)
 אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מסעודה המוכנת לאביו ולאמו.
 והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא: 'אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה' (אבל אם גנב בשר ויין עצמן - לא)?
 אלא אימא 'מךמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו' (שהיו מעות מוכנים לקנות מהם סעודה לאביו ולאמו: דכיון דלכך נדמנו - 'משל אמו' קרינן בהו, דאיהי נמי שייכא בהם מדינא, דבעלה חייב במזונותיה).

איבעית אימא דאקני לה אחר, ואמר לה "על מנת שאין לבעליך רשות בהן" (דאי לא אמר לה הכי - זכה בהן בעל, דלא עדיף ממציאתה).

משנה :

היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה - אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהיו שניהם רוצין.
רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו ראויה לאביו - אינו נעשה בן סורר ומורה.

גמרא :

מאי 'אינה ראויה'? אילימא חייבי כריתות (שהיתה אמו על אביו בכרת, כגון אחותו, דלאו בת קדושין) וחייבי מיתות בית דין, סוף סוף אבוב - אבוב נינהו, ואמיה - אמיה נינהו (דהא בקרא לא כתוב אישות באמו אצל אביו)!! אלא בשוה לאביו (בקול ומראה וקומה) קאמר (וטעמא מפרש לקמן).
תניא נמי הכי: 'רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה - אינו נעשה בן סורר ומורה.' מאי טעמא?
דאמר קרא (דברים כא, כ) (ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה) איננו שומע בקולנו [זולל וסבא] ('בקולנו' - חד קול משמע, מדלא כתוב 'בקולותינו' או 'בקולינו' ביו"ד); מדקול בעינן שוין - מראה וקומה נמי בעינן שוין.

כמאן אזלא הא דתניא: 'בן סורר ומורה - לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? - דרוש וקבל שכר'!!

כמאן? - כרבי יהודה!

איבעית אימא: רבי שמעון היא, דתניא: 'אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי - אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו? אלא: לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? - דרוש וקבל שכר'.
אמר רבי יונתן: אני ראיתי וישבתי על קברו.

כמאן אזלא הא דתניא [תוספתא פ"ד מ"א]: 'עיר הנדחת - לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה? - דרוש וקבל שכר'?
כמאן? - כרבי אליעזר, דתניא: 'רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת - אינה נעשית עיר הנדחת.' מאי טעמא?
אמר קרא (דברים יג, יז) ואת כל שללה תקבוצ אל תוך רחבה ושרפת באש [את העיר ואת כל שללה כליל לה] אלקיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר, דכתיב (דברים יב, ד) לא תעשון כן לה' אלהיכם (בתור 'ואבדתם את שמם' (דברים יב, ג) כתיב).
אמר רבי יונתן: אני ראיתי וישבתי על תילה.
(ו'אפילו מזוזה אחת' - וכל שכן אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם, ולא קרינא ביה 'את כל שללה ושרפת').

כמאן אזלא הא דתניא: 'בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר'?

כמאן? - כרבי אלעזר ברבי שמעון, דתנן [נגעים פ"ב מ"ג]: רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית (ואותן שתי אבנים יהיו בקרן זוית: אחד בכותל זה ואחד בכותל זה, והנגע משוך בשתייהן) ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס (שיהא בכל אבן כגריס על גריס; 'גריס' זה שיעור נגעים; ושתי גריסין על שתי אבנים, דכתיב (ויקרא יד, מ) 'וחלצו את האבנים' - תרתי משמע, ובכל אחת שיעור נגע);

מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון (דבעי קרן זוית)?

כתיב 'קיר', וכתב 'קירות' (ויקרא יד, לז: וראה את הנגע והנה הנגע בקיר הבית שקערורת ירקקת או אדמדמת ומראהו שפל מן הקיר) - איזהו קיר שהוא כקירות? - הוי אומר זה קרן זוית.

תניא: אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: מקום היה בתחום עזה, והיו קורין אותו חורבתא סגירתא (חורבה מצורע: מתרגמין 'סגירתא' שנותץ משם בית המנוגע).

אמר רבי שמעון איש כפר עכו: פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמצינין אותו (שלא יאהילו עליו; דאבן מנוגעת - מטמא באהל, דמצורע הוקש למת: אל נא תהי כמת [במדבר יב, יב]), ואמרו: אבנים מנוגעות פינו לשם.

משנה :

היה אחד מהם גידם (ידו קטועה) או חיגר או אלם או סומא או חרש - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר (דברים כא, יט-כ) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו [פסוק כ] ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה איננו שומע בקולנו זולל וסבא: ותפשו בו אביו ואמו - ולא גדמין, והוציאו אותו - ולא חגרין, ואמרו - ולא אלמין, בננו זה - ולא סומין ('בננו זה' - משמע שרואים אותו), איננו שומע בקולנו - ולא חרשין (חרשין אינן יודעין אם קבל דבריהם אם לאו, שאם אמר להם "איני מקבל" - אינן שומעין לו; ואף על פי שרואין שאין מקיים מצותן, מיהו 'איננו שומע בקולנו' כתיב, ואיכא להפוכי בזכותיה ולמדרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע, דהאי קרא יתירא הוא כוליה, כדאמר בגמרא).

מתרין בו בפני שלשה, ומלקין אותו (מתרין בו - לאו משום התראה גמורה כשאר עבירות שאין לוקין אלא בהתראה, דהא התראת עדים בעי; ועוד: זו - ספק התראה הוא: אם עובר הוא אם לאו, שלא מיד בפניהם הוא עובר אלא בסתר ולאחר זמן הוא עושה, אלא: מוכיחין אותו, דבעינן 'ויסרו אותו' [דברים כא, יח] שלא ירגיל; ואם לא שמע - מלקין אותו בבית דין; ויליף לה מ'ויסרו אותו'); חזר וקלקל - נדון בעשרים ושלשה, ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים, שנאמר 'בננו זה' - זהו שלקה בפניכם.

גמרא:

שמעת מינה: בעינן קרא כדכתיב (וסייעתא דשמואל בפ' נגמר הדין (לעיל מה:)) ! ? שאני הכא

(סנהדרין עא, ב)

דכוליה קרא יתירא הוא (דמצי למכתב 'והוצאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם').

ומתריין בפני שלשה:

למה לי? בתרי סגיא!?

אמר אביי: הכי קאמר: מתרין בו בפני שנים (דבעינן עדים שהוכיחוהו ועבר, שאין אביו ואמו נאמנין עליו להרגו, דכתיב (דברים יז, י) 'על פי שנים עדים... יומת המת'), ומלקין אותו בפני שלשה (כלומר: יביאוהו בפני שלשה דיינין, והדיינין יחייבוהו מלקות, וילקוהו שליח בית דין כשאר הלוקין: דמלקות בפני שלשה - בפרקא קמא (דף י.)).

מלקות בבן סורר ומורה - היכא כתיבא?

כדרכי אבהו (בכתובות (דף מו.) גבי מוציא שם רע - מנא לן דלקי? דכתיב [דברים כב, יח]: 'ולקחו זקני העיר את האיש ויסרו אותו'), דאמר רבי אבהו: למדנו (דברים כב, יח) [ולקחו זקני העיר את האיש] ויסרו [אתו] (דמוציא שם רע) מ'ויסרו' (דבן סורר ומורה [דברים כא, יח]: כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם), 'ויסרו' (וההוא ד'יסרו' דבן סורר ומורה - למדנו) מ'קָן' (מבן דכתיב גביה 'בן [סורר ומורה]'), 'ו'קָן' (וההוא 'בן' למדנו) מ'קָן': (דברים כה, ב) והיה אם בן הכות הרשע [והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר].

חזר וקלקל נידון בכ"ג [ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים שנאמר 'בננו זה' - זהו שלקה בפניכם]:

האי מבעי ליה 'זה' - ולא סומין!?

אם כן (דלהך מלתא לחודא אתא, ולא למעוטי סומין) - לכתוב 'בננו הוא' (סורר ומורה) (ומשמע: הוא שלקה בפניכם) מאי 'בננו זה'? - שמע מינה תרתי (ומדכתיב 'זה' - שמדאין באצבעו עליו ולא סומין).

משנה:

ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף זקן התחתון - פטור (דתו לא דיינינן ליה, כיון דאילו עבד השתא - לאו בר קטלא הוא); ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון - חייב (משעת גמר דין הוי כגברא קטילא, ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו [ומה שאמרו שמחזירין אותו כאשר יש ללמד זכות - כאשר יש עדות חדשה או סברה חדשה לזכותו]).

גמרא:

אמר רבי חנינא: בן נח שכירך את השם ואחר כך נתגייר - פטור: הואיל ונשתנה דינו (דאילו מעיקרא נידון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה, ואילו עבד השתא בעינן התראה וסנהדרין של כ"ג ועדים) ונשתנית מיתתו (דכל מיתת בני נח - סייף, ואילו עבד השתא - בעו למדייניה בסקילה, והוא לא איחייב בהא מיתה - הלכך פטור).

נימא מסייעא ליה: 'ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון - פטור' מאי טעמא? לאו משום דאמרינן 'הואיל ואישתני אישתני'?

לא! שאני הכא [בבן סורר ומורה], דאי עבד השתא - לאו בר קטלא הוא (אבל הכא [בבן נח] אילו עבד השתא - בר קטלא הוה: אף על גב דנשתנה דינו ומיתתו - לא מיפטר, ודיינין ליה בדינא דהשתא).

תא שמע (מסיפא תיובתא): 'אם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון - חייב' (אלמא אף על גב דאשתני לא אפטר)! נגמר דינו קאמרת? נגמר דינו גברא קטילא הוא!

תא שמע: 'בן נח שהכה (הרג) את חבירו, (וכן) ובא על אשת חבירו ונתגייר - פטור' (משום דאילו עבד השתא - לאו בר קטלא הוא); עשה כן (בהיותו כותי) בישראל (כגון שהרג את ישראל, או בא על אשת איש ישראל) ונתגייר - חייב (דאי עבד השתא - בר קטלא הוא); ואמאי? נימא 'הואיל ואישתני' אישתני דינו ומיתתו בעינן, והאי דינו אישתני, מיתתו לא אישתני (וא"עג דנשתנה דינו לדון בעדה ועדים והתראה אי הוה עבד השתא - מיתתו לא אישתני, דרוצח נמי השתא בסיף).

בשלמא רוצח: מעיקרא סייף והשתא סייף, אלא אשת איש: מעיקרא סייף והשתא חנק!?

בנערה המאורסה [ישראלית], דאידי ואידי בסקילה (אם לא נתגייר נמין נדון בסקילה, כדאמרינן נמי בפרקין דלעיל (דף נז): 'בא על ערות ישראל שאין להם לבן נח - נדון בדיני ישראל', ואוקימנא בנערה המאורסה: דלדידהו לית להו, ודיינין להו בדינא דידן). והא 'עשה כן בישראל' - דומיא ד'אשת חבירו' קתני (אלמא בישראל - בעולת בעל עסקינן, דאילו ב'אשת חבירו' [הנכרי] - ליכא נערה המאורסה, כדאמרינן: בעולת בעל יש להו, נערה המאורסה אין להם)?!

אלא - קלה בחמורה מישך שייכא (כלומר: לעולם באשת איש; ודקא קשיא לך 'אמאי חייב? הרי נשתנה דינו ומיתתו? אין כאן שינוי מיתה, דיש בכלל מיתה חמורה - מיתה קלה; וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זו הוה, ויותר היה ראוי לו מתחלה; אבל ברכת השם: מעיקרא הוה סייף - קל, והשתא - סקילה, דחמירא).

הניחא לרבנן, דאמרי סייף חמור; אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור - מאי איכא למימר (הרי נשתנה מיתתו: דבמיתה חמורה זו לא היה ראוי) [האם רבי חנינא יכול לומר שדבריו הם גם אליבא דרבי שמעון]? [רבי חנינא יכול לתרץ]: רבי שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה, דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק. בשלמא אשת איש: מעיקרא חנק והשתא חנק, אלא רוצח: מעיקרא חנק והשתא סייף?

קלה בחמורה מישך שייכא.

לימא מסייעא ליה (לרבי חנינא, דאמר בדינא דהשתא בעי למדייניה): סרחה (נערה המאורסה בימי נערו, שהיא בסקילה, ולבסוף בגרה) ואחר כך בגרה (משעמדה בדין) - תידון בחנק (כדינא דהשתא); בסקילה מאי טעמא לא (מתדנה)? לאו משום דהואיל ואישתני אישתני (משום דכיון דאישתני גופה - אישתני קטלא, ונהי דלגמרי לא מיפטר, משום דקלה בחמורה מישך שייכא), וכל שכן הכא דאישתני לגמרי (כל שכן הכא, דאישתני לגמרי: בין בדינו בין במיתתו, וכיון דלא מחייב בהא מיתה - פטור לגמרי)! [אפשר לומר שאינו מסייע לרבי חנינא]: האמר ליה רבי יוחנן לתנא: תני 'תידון בסקילה' (דמעיקרא אף על גב דאישתני גופה - לא אישתני קטלא; הכא נמי נדייניה כדמעיקרא במיתתו הקלה).

משנה:

בן סורר ומורה נידון על שם סופו: ימות זכאי ואל ימות חייב, שמיתתן של רשעים הנאה להן (שאין מוסיפין לחטוא) והנאה לעולם (ששקטה כל הארץ); לצדיקים - רע להן (שהיו מוסיפין זכיות) ורע לעולם (שהיו מגינין על דורם ומוכיחין את הדורות).

יין ושינה לרשעים - הנאה להן והנאה לעולם (כל זמן ששותין וישנין - אינן חוטאין ואינן מריעין לבריות), ולצדיקים רע להן (שאין עוסקין בתורה) ורע לעולם (שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור, וכשהן מתבטלין - פורענות בא לעולם). פיזור לרשעים (שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה רעה ולסייע זה את זה) - הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים רע להן ורע לעולם;

כנוס - לרשעים רע להן ורע לעולם, ולצדיקים - הנאה להן והנאה לעולם;
שקט לרשעים - רע להן ורע לעולם, לצדיקים - הנאה להן והנאה לעולם.

(סנהדרין עב, א)

גמרא:

תניא: רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה: שסוף מגמר (מכלה) נכסי אביו, ומבקש למודו (מה שהורגל בבשר ויין) ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות - אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם; שינה ויין לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם; שקט לרשעים רע להם ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם (שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות); פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם.

נשמות כב, א: אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים (שמות כב, א) אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו]

משנה:

הבא במחתרת (שאמרה תורה יהרג) - נידון על שם סופו (דהא לא קטל - ומקטיל, משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו);
היה בא במחתרת ושבר את החבית: אם יש לו דמים (אם אינו ראוי ליהרג, כגון אב על הבן, דתניא לקמן דאין הבן רשאי להרוג את אביו הבא עליו במחתרת משום דרחמי האב על הבן, ולא בא על עסקי נפשות, ואי הוה קאי בריה לאפיה להציל ממונו - אין בדעתו של אביו להורגו) - חייב (לשלם החבית כשאר חזיק), אם אין לו דמים (כגון שאר כל האדם שניתן רשות לבעל הבית להורגו) - פטור (פטור מלשלם: דחיוב מיתה וחייב תשלומין באין כאחד, ואף על פי שניצל - פטור מן התשלומין, דקיימא לו (כתובות דף לה): חייבי מיתות שוגגין, כגון שלא התרו בהן - אין משלמין ממונ שעם המיתה אף על פי שאין נהרגין).

גמרא:

אמר רבא: מאי טעמא דמחתרת (שאמרה תורה 'אין לו דמים', כלומר: הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה, ומותר להורגו)? חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו (שרואה שאחר נוטלו - ושותק), (הלכך יודע) והאי - (הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו) מימר אמר (הגנב): "אי אזילנא (לגביה) קאי לאפאי ולא שביק לי; ואי קאי לאפאי - קטילנא ליה", והתורה אמרה ('אין לו דמים', ומלמדתך): אם בא להורגך (מאחר שהוא בא להרגך) - השכם (אתה) להורגו.

אמר רב: 'הבא במחתרת (חתר את הבית ממש) ונטל כלים ויצא - פטור (מלהחזירם אע"פ שהם קיימין)'; מאי טעמא? - בדמים קננהו (בדמי נפשו קנאן הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתם).

אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב (דפטור) בששיבר (בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן) דליתנהו (ותשלומין מדידיה לא מצינו לחיוביה במקום מיתה), אבל נטל - לא (לא מסתברא בהא מילתא דרב דפטור בה: דכיון דקיימין הן - כל היכא דאיתנהו דמרייהו נינהו, ואין זה 'חייב בתשלומין', דפקדון בעלמא נינהו גביה); והאלהים (שבועה) אמר רב (דפטור) אפילו נטל (ואפילו איתנהו), (וטעמא מהכא): דהא 'אם' (אם) 'יש לו דמים' (וכגון אב על הבן, דמודה בהו רב דלא קנה וחייב להחזיר אחרי כן) ונאנסו (אמרין דאפילו נאנסו מיניה משבאו לרשותו) חייב (להחזיר דמיהן), אלמא (לא אמרין פקדון הוו גביה ואבדו לבעלים, אלא אמרין): ברשותיה קיימי (ברשותו הן, ואבדו לו); הכא נמי (לענין 'אין לו דמים') - (אף על פי דאיתנהו - אמרין: לאו פקדון נינהו, אלא) ברשותיה (ובאחריותו) קיימי (וכי גבו להו בי דינא מיניה - יש כאן תשלומין עם חיוב מיתה - כאילו גובין משאר נכסים);

ולא היא (ולא היא) מסקנא דמילתא דרבא הוא: לא מסתברא טעמא דרב בהא דאף על גב דהיכא דישי לו דמים חייבין באחריותו - לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיה, ד'אוקמינא רחמנא ברשותיה (וחייב את הגזלין לשלם) - לענין אונסין (הני מילי לענין שלומי: דלא מצי למימר ליה 'נאנסו': דאשכחן בשומרין דחייבין הכתוב לישבע 'אם לא שלח יד במלאכת רעהו', הא שלח - אף על גב דטעין "מת" או "נשבר", דהיינו אונס - חייב: דנעשה עליה גזלן בשליחות יד), אבל לענין

מקנא) - ברשותיה דמרייהו קיימי (אם קיימין הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר "דמים אני מחזיר לך" - לא קני, ומהדר להו בעינייהו, דכתיב (ויקרא ה, כג) 'והשיב את הגזילה', מדי דהוה אשואל (והאי דכי נאנסו מחזיר דמים, ולא מצי אמר ליה "נאנסו" ומיפטר - משום דלא גרע גזלן משואל, דמשום דכל הנאה שלו - אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס: דכל כמה דקיימא הדרא בעינא; הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי) .

תנן: 'בא במחתרת ושיבר את החבית יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור'; טעמא דשיבר דכי אין לו דמים פטור, הא נטל - לא [וקשיא לרב] !

הוא הדין דאפילו נטל נמי, והא דקא תני 'שבר את החבית' - קא משמע לן דכי יש לו דמים - אף על גב דשיבר - נמי חייב. פשיטא: מזיק הוא!?

הא קא משמע לן: דאפילו שלא בכוונה. מאי קא משמע לן? אדם מועד לעולם (אפילו שלא בכוונה)? תנינא [בבא קמא פ"ב מ"ו] 'אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון' .

קשיא (קשיא מתניתין לתרופה אליבא דרב; ומכל מקום תיובתא לא הוי: דלאו בהדיא קתני לה 'נטל חייב', ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנין: דמשום רישא נקט 'שבר'; והיינו דאיכא בין 'קושיא' ל'תיובתא').

מתיב רב ביבי בר אבבי (לרבא פריך, דאמר 'נטל דאיתנהו חייב'): [תוספתא בבא קמא פ"ט מ"ו] 'הגונב כיס בשבת (שהגביהו וקנאו בהגבהה) - חייב (להחזיר, ואף על גב) שהוציאו אחר כך לרשות הרבים ונתחייב בהוצאתו מיתה), שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת (ובשביל חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן - אינו נפטר מן התשלומין); היה מגרר ויוצא (שלא הגביהו ולא קנאו בתוך הבית, אבל כשיוצא לרשות הרבים קנאו בשנתי רשות: שהוציאו מרשות הבעלים וצירף ידו למטה משלשה וקבלה בידו - דידו חשובה לו כארבעה על ארבעה, והרי הוא לו כחצרו, ואף על פי שאין כאן הגבהה; והכי מוקים לה בכתובות) - פטור (מתשלומין)' שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד (אלמא אף על פי שהכיס והמענות קיימין, אמרינן: בדמי קננהו, ולא מפקינן ליה מיניה, ותיובתא דרבא, דאמר 'נטל לא') ! והלכתא (הא דקתני 'פטור') - דשדנהו בנהרא (דליתנהו) . רבא איגנבו ליה דיכרי (אילים) במחתרתא; אהדרינהו ניהליה (הגנבים) ולא קבלינהו, אמר: הואיל ונפק מפומיה דרב.

תנו רבנן: (שמות כב, א) [אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת] אין לו דמים [וסמך ליה: פסוק ב] אם זרחה השמש עליו [דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו]; וכי השמש עליו בלבד זרחה? אלא: אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך - הרגהו (ודרשינן סמוכין: אימתי מותר להורגו? בזמן שהשמש זרחה עליו, כלומר: שברור לך שלהרגך בא אם תעמוד כנגדו), ואם לאו (אבל מספק) - אל תהרגהו. תניא אידך: אם זרחה השמש עליו דמים לו - וכי השמש עליו בלבד זרחה? אלא: אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך (אימתי אסור להרגהו? בזמן ש'זרחה השמש עליו', כלומר: שברור הדבר לך כאור שהוא רחמני עליך, ואפילו אתה עומד כנגדו להציל ממנו מידו - לא יהרגך) - אל תהרגהו, ואם לאו (שספקא הוא לך) הרגהו. קשיא סתמא אסתמא? לא קשיא:

(סנהדרין עב, ב)

כאן באב (הבא) על הבן (במחתרת, מספק - אל יהרגהו בנו, דודאי רחמי האב על בנו, ואפילו הוא מציל ממנו - לא יהרגהו; הלכך 'דמים לו' עד שיודע לך כשמש שהוא אכזרי עליך ושונאך), כאן בבן על האב (וכל שכן איניש דעלמא: הרגהו מספק, דודאי אדעתא דהכי אתא: דאי קיימת ליה לאפיה - קטיל לך, עד שיודע לך כשמש שהוא רחמני עליך כאב על הבן) .

אמר רב: כל דאתי עלאי במחתרתא - קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שילא.

מאי טעמא? אילימא משום דצדיק הוא - הא קאתי במחתרתא! אלא משום דקים לי בגווייה דמרחם עלי כרחם אב על הבן.

תנו רבנן: ' (שמות כב, ב) [אם זרחה השמש עליו] דמים לו [שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו] - בין בחול בין בשבת ('דמים לו' לשון רבים הוא; להכי אתא: לומר לך: דבין בחול בין בשבת - אסור לבן להרוג את אביו במחתרת, שהרי לא בא על עסקי נפשות) ; (שמות כב, א) [אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת] אין לו דמים - בין בחול בין בשבת ('דמים' לשון רבים דכתיב גבי איניש דעלמא - להכי אתא: לומר לך: אין לו דמים לא בחול ולא בשבת, והרגהו) ' ; בשלמא 'אין לו דמים בין

בחול בין בשבת' -איצטריך: סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אהרורי
בית דין, דבשבת לא קטלינן (כדאמרינן בפרק 'אחד דיני ממונות' (לעיל דף לח.), מ'לא
תבערו אש בכל מושבותיכם') - קא משמע לן דקטלינן (משום פקוח נפש דהאריך); אלא
'דמים לו בין בחול בין בשבת' - השתא: בחול לא קטלינן ליה,
בשבת מבעיא?

אמר רב ששת: לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל (אם כשהיה חותר נפל עליו
הגל - מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות, אבל אם בא על עסקי נפשות - כיון דניתן להרגו בלא
התראה - גברא קטילא הוא משעת חתירה) .

תנו רבנן: ' (שמות כב,א) [אם במחירת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים] 'והוכה' - בכל
אדם, 'ומת' - בכל מיתה שאתה יכול להמיתו'; בשלמא 'והוכה' - בכל
אדם' (אפילו אינו בעל הממון מותר להרגו מדלא כתיב 'והכה') - איצטריך: סלקא דעתך
אמינא בעל הבית הוא (הוא דמותר להרגו, משום) דקים ליה (להאי גנב בגויה)
דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו (דבעה"ב אינו מעמיד עצמו על ממונו, הלכך אדעתיה
דלמקטליה אתא), אבל אחר (שאר כל אדם) לא (שהרי גנב זה לא בא אלא על עסקי נפשות של
זה) - קא משמע לן דרודף הוא, ואפילו אחר נמי (דכיון דעל עסקי נפשות
ישראל אתא - רודף הוא וניתן להצילו לבעל הבית בנפשו של זה); אלא 'ומת' - כל מיתה
שאתה יכול להמיתו' למה לי? מרוצח נפקא, דתניא: (במדבר לה,כא) [או
באיבה הכהו בידו וימת] מות יומת המכה רוצח הוא [גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו] - אין לי
אלא במיתה האמורה בו, ומניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה
הכתובה בו (שאם אי אתה יכול להרגו בסייף, כגון שהיה מכשף, או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול
לירות בו חץ או אבן) שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו?
תלמוד לומר: מות יומת מכל מקום'!
שאני התם, דאמר קרא 'מות יומת' .
וניגמר מיניה?

משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני
כתובין הבאין כאחד אין מלמדין (בפרק 'נגמר הדין': דלא בעינן בהו קרא כדכתיב,
הלכך: אי לא רבייה - הוה אמינא ליבעי מיתה הכתובה בו, כגון הכאה, אבל לא לחונקו להטביעו במים) .

תנו רבנן: (שמות כב,א) [אם במחירת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים] 'מחירת' - אין
לי אלא מחירת (שחתר כותל), גגו (ועלה לו בסולם) חצירו וקרפיו (ונכנס בו
דרך הפתח שמצאו פתוח) מניין? תלמוד לומר: 'ימצא הגנב' מכל מקום (מדלא
כתיב 'אם במחירת ימצאנו' וכתיב 'הגנב' יתירה - משמע בכל צדדין שיהא נראה לך גנב); אם כן מה
תלמוד לומר 'מחירת'? - מפני שרוב גנבים מצויין במחירת (כלומר
מצויין ורגילין לחתור) .

תניא אידך: מחירת - אין לי אלא מחירת, גגו חצירו וקרפיו
מניין? תלמוד לומר 'ימצא הגנב' מכל מקום; אם כן מה תלמוד לומר
'מחירת'? מחירתו זו היא התראתו (שאינו צריך התראה אחרת, אלא הורגו מיד; דכיון
דטרח ומסר נפשיה לחתור - אדעתא דהכי אתא: דאי קאי לאפאי - קטילנא ליה, ואמרה תורה: כיון דרודף הוא
- אינו צריך התראה, אלא מצילין אותו בנפשו; אבל נכנס לחצרו וגגו דרך הפתח - אינו הורגו עד שיתרו בו
בעדים: "חזי דקאימנא באפך וקטילנא לך", וזה יקבל עליו התראה ויאמר "יודע אני ועל מנת כן אני עושה:
שאם תעמוד לנגדי - אהרוג אותך!" אבל בלא התראה - לא, דדילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי, אלא
דאשכח פתחא להדיא, ועל אדעתא דאי באפאי - ליפוק) .

אמר רב הונא: קטן הרודף (את קטן אחר להרגו) - ניתן להצילו בנפשו
(כדילפינן לקמן (דף עג.): רוצח נתן להצילו בנפשו; והאי - אף על גב דקטן הוא, ולאו בר קבולי התראה הוא,
לגבי רדיפה - דינו כגדול) .

קסבר (רב הונא): רודף אינו צריך התראה (לענין להצילו בנפשו: דלא ניתנה התראה
אלא לענין בית דין: דלא מצי למקטליה אם הרג בלא התראה), לא שנה גדול ולא שנה
קטן .

איתיביה רב חסדא לרב הונא: [תוספתא יבמות פ"ט מ"ט, ודומה לו משנה אהלות פ"ז מ"ז -
'יצא רובו'] 'יצא ראשו' - אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני
נפש' (באשה המקשה לילד ומסוכנת וקתני רישא: החיה פושטת ידה וחותרתו ומוציאתו לאברים דכל זמן
שלא יצא לאויר העולם - לאו נפש הוא, וניתן להורגו ולהציל את אמו; אבל יצא ראשו - אין נוגעים בו
להורגו, דהוה ליה כילוד, ואין דוחין נפש מפני נפש; ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב כב,א) 'הנה
ראשו מושלך אליך', דדחו נפש מפני נפש? - התם משום דאפילו לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשיתפשנה יואב,
והן נהרגין עמו; אבל אם היה הוא ניצול - אף על פי שהן נהרגין - לא היו רשאים למסרו כדי להציל עצמן; אי
נמי משום דמורד במלכות הוה; והכי מפרש לה בתוספתא דתרומות פ"ו) - ואמאי? רודף הוא?
שאני התם דמשיא קא רדפי לה (לאמיה) .

נימא מסייעא ליה 'רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו אומר לו "ראה ישראל הוא ובן ברית הוא, והתורה אמרה (בראשית טו, ו) שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (כי בצלם אלוקים עשה את האדם)"; אמרה תורה: הצל דמו של זה בדמו של זה (כל הרואה אותו ישפוך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף, דהיינו 'באדם': בשביל הצלת אדם הנרדף; והא הכא דלא קתני "יודע אני, ועל מנת כן אני עושה", ואין כאן קבלת התראה, ואפילו הכי מיחייב).

ההיא - רבי יוסי ברבי יהודה היא, דתניא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (דאפילו בהרוגי בית דין לא בעי התראה אלא להבחין, הלכך: חבר לא בעי התראה ולא הבחנה, ועם הארץ בעי לאיתרוי, דלא נימא "שוגג הייתי", אבל קבלת התראה - אפילו בעם הארץ לא בעי).

תא שמע: 'רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו; אומר לו "ראה ישראל הוא ובן ברית הוא, והתורה אמרה "שופך דם האדם באדם דמו ישפך"! אם אמר "יודע אני שהוא כן" - פטור; "על מנת כן אני עושה" - חייב' (פטור כל כמה דלא אמר "על מנת כן אני עושה, שאהרג עליו", כדילפינן ב'היו בודקין' (לעיל דף מא:). 'יומת המת - עד שיתיר עצמו למיתה' קא תני הכי גבי רודף דבעי התראה, ואם לאו - אין מצילין אותו בנפשו) ! ?

לא, צריכא דקאי בתרי עיברי דנהרא (המתרה מצד זה והרודף והנרדף מצד אחר), דלא מצי אצוליה (והאי 'פטור' וחייב' דקאמר - אמיתת בית דין קאי, ולאחר שהרגו לנרדף).

מאי איכא (כלומר: מאי קא רמי עליהו דהנך רואין למעבד) ?

דבעי איתויי לבי דינא (ומקטליה, דכתיב [דברים כב, כא ועוד מקומות רבים]) 'בערת הרע מקרבך'; בי דינא בעי התראה (הלכך בעי התראה: דבלאו הכי לא מקטלי ליה).

איבעית אימא: אומר לך רב הונא: אנא דאמרי כתנא דמחותרת, דאמר: 'מחותרת זו היא התראתו' (אלמא משום דמחזקין ליה רודף - לא בעי התראה).

(סנהדרין עג, א)

משנה:

ואלו הן שמצילין אותן (מן העבירה) בנפשן (ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה; ומקראי נפקי): הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר הנערה המאורסה;

אבל הרודף אחר בהמה (לרבעה), והמחלל את השבת, ועובד עבודת כוכבים - אין מצילין אותן בנפשן (אבל הרודף אחר בהמה לרבעה והרוצה לעבוד עבודה זרה ולחלל שבת וכל שכן שאר כריתות ומיתות ב"ד שאינן עריות דלא ניתן להצילו בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף, כגון זכר, ונערה המאורסה; ומיהו רוצח בהדיא כתיב ביה; והאי דנקט 'בהמה' - משום דדמיא לעריות; ונקט נמי עבודת כוכבים משום דסלקא דעתא אמינא תיתי בקל וחומר, כדלקמן, ושבת נמי תיתי בגזירה שוה).

[תוספות ד"ה להצילו בנפשו: משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף, אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיוצא בה; לפיכך נראה לפרש דמצילין את האדם מן העבירה בנפשו של עצמו; אבל קשה מנערה המאורסה, דקאמר שניתן להצילה בנפשו! וא"ת וכיון דמהכא ילפינן דרוצח ניתן להצילו בנפשו - למה לי קרא בטובע בנהר וחייה גוררתו? השתא חבירו הורג כדי להציל, התם לא כל שכן! ? ולא מסתבר למימר דחבירו הורג טפי לאפרושי מאיסורא, אלא נראה דאי מהכא ה"א עשה קמ"ל התם דעובר בלאו דלא תעמוד על דם רעך]

גמרא:

תנו רבנן [ספרא קדושים פרשה ב משנה ח]: מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו? תלמוד לומר: (ויקרא יט, טז) [לא תלך רכיל בעמך] לא תעמוד על דם רעך [אני ה'] (לא תעמוד עצמן על דמו, אלא הצילהו).

והא - להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה לכדתניא [גם זה בספרא קדושים פרשה ב משנה ח]: 'מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו - שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: לא תעמוד על דם רעך' ! ?

אין הכי נמי, ואלא ניתן להצילו בנפשו [של הרודף] מנלן? - אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה: מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה (לביישה ולזלזלה) אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו (כדילפינן לקמן מ'ואין מושיע לה') - רודף אחר חבירו להרגו על אחת כמה וכמה. וכי עונשין מן הדין (קל וחומר) ?

דבי רבי תנא: הקי שא הוא (שהוקש רוצח לנערה המאורסה; וכל היקש וגזירה שווה המופנת - הרי הוא כמפורש במקרא, ועונשין ממנו, לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו; אבל מקל וחומר שאדם דן קל וחומר מעצמו אף על פי שלא קבלו מרבו - אין עונשין ממנו, כדי לפיכך במכות (דף יד.)) : (דברים כב, כו) [ולנער לא תעשה דבר אין לנער חטא מות] **כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש** [כן הדבר הזה]; **וכי מה למדנו מרוצח** (כאן לפטור את האונס דקאמר ליה קרא 'אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש', דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור - הכי נמי פטורה) ? **מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד** (אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה, כלומר: נמצא אף למד דמשום מילי אחריני איתקוש, ותרוייהו ילפי מהדדי) : **מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילה** (מן העבירה) **בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו** (ואכתי ילפא נערה מרוצח: שתהרג ואל תעבור, כדלקמן; ומיהו הכא לא אסיקנא במילתיה דרבי, דאגב גררא אתיא) .

ונערה מאורסה גופה מנלן?
כדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: (דברים כב, כז) [כי בשדה מצאה צעקה הנער המאורסה] **ואין מושיע לה**; (ומדקאמר 'אין מושיע' מכלל דבעיא תשועה:) **הא יש מושיע לה - בכל דבר שיכול להושיע.**

גופא [ספרא קדושים פרשה ב משנה ח]: **מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו?** - **תלמוד לומר:** (ויקרא יט, טז) [לא תלך רכיל בעמך] **לא תעמוד על דם רעך** [אני ה'] **והא - מהכא נפקא? מהתם נפקא:** 'אבדת גופו' (כגון נטבע בנהר) **מניין** (שאתה מצווה על השבתו)? **תלמוד לומר:** (דברים כב, ב) [ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו] **והשבותו לו** ('והשבותו לו' קרא יתירא הוא, למדרש: השב את גופו לעצמו) .
אי מהתם - הוה אמינא הני מילי בנפשיה (אם זה הרואה יכול להצילהו - יצילהו), **אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא? קא משמע לן** ('לא תעמוד על דם רעך': 'לא תעמוד על עצמך' משמע, אלא חזור על כל צדין שלא יאבד דם רעך) .

תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות (חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין דעירות קאמר, דאיכא עבירה ופגם; ותנא דמתניתין נמי הכי סבירא ליה, מדלא קא מרמין סתמא אסתמא, ותנא הני והוא הדין לכל עריות) - **מצילין אותן בנפשו**; **אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט** ('אלמנה לכהן גדול': כהן גדול הרודף אלמנה לאונסה: אף על פי שיש שם פגם, דקא משוי לה 'חללה') - **אין מצילין אותן בנפשו** (כדמפרש לקמן: דחייבי לאוין אין ניתנין להציל בנפשם) ('אין מצילין' - דהא אפגימה לה, וקרא אפגימה קפיד, מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות); **נעבדה בה עבירה** (כבר) - **אין מצילין אותה בנפשו.**

יש לה מושיע (על ידי דבר אחר בלא הריגה) - **אין מצילין אותה בנפשו** (אין הורגין אותו ברדיפתו, שהרי כשישיגוהו - יהיה לה מושיע) .
רבי יהודה אומר: אף האומרת (למצילין הרודפין אחריו): **"הניחו לו** (ואל תרדפו אחריו), **שלא יהרגנה** (קודם שתשיגוהו)" (אף על פי דאנוסה היא, ומיראה היא דקאמר - אין מצילין אותה; וטעמא מפרש לקמן) .
מנא הני מילי?

אמר קרא (דברים כב, כו) **ולנערנה לא תעשה דבר אין לנערנה חטא מות** [כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה] ('אין לנערה חטא מות' אכולהו קאי 'אין מושיע לה', וקרא יתירא הוא, ולדרשה, דהא כתיב 'ולנערה לא תעשה דבר'); **'נער' - זה זכור; 'נערה' - זו נערה המאורסה** ('נער' כתיב וקרינן 'נערה': נדרש מקרא ונדרש מסורת: 'נער' - להביא את הזכור; 'נערה' - כמשמעו); **'חטא' - אלו חייבי כריתות; 'מות' - אלו חייבי מיתות בית דין** **למה לי? - צריכי:** דאי כתב רחמנא 'נער' - משום דלאו אורחיה (ליבעל, ואיכא בזיון ובשת גדול), אבל נערה - דאורחה - אימא לא; ואי כתב רחמנא 'נערה' - משום דקא פגים לה (בבתולין, ומגנה על בעלה), אבל נער - דלא קא פגים ליה - אימא לא; ואי כתב רחמנא הני -

(סנהדרין עג, ב)

משום דהאי - לאו אורחיה הוא, והא - קא פגים לה, אבל שאר עריות: דאורחיהו (בבעילות) **ולא נפיש פייגמיהו** (כארוסה, שחביבה ויעלת חן על הארוס, ועכשיו מתגנה עליו; אבל שאר עריות פנויות בתולות - לא מפגמי כולי האי; וכן נשואות בעולות לא מפגמי כולי האי כמו ארוסה) - **אימא לא - כתב רחמנא 'חטא'; ואי**

כתב רחמנא 'חטא' - הוה אמינא אפילו חייבי לאוין, כתב רחמנא 'מות'; ואי כתב רחמנא 'מות' הוה אמינא חייבי מיתות בית דין - אין, חייבי כריתות - לא, כתב רחמנא 'חטא'. ולכתוב רחמנא 'חטא מות' (דאתרבו לה כריתות ומיתות בית דין) ולא בעי 'נער' ו'נערה' (שהרי הן בכלל)?

אין הכי נמי; ואלא 'נער' 'נערה' - חד למעוטי עובד עבודת כוכבים (דסלקא דעתא אמינא תיתי בקל וחומר, כדלקמן), וחד למעוטי בהמה (משום דדמי לעריות) ושבת (ושבת' כדי נקטיה, ואגב גררא: אידי דתנן במתניתין; מיהו קרא לא בעי למעוטי: דכיון דאמעטא עבודת כוכבים - מהיכא תיתי שבת? הא לא סלקא דעתין לאתויי אלא ב'חילול' 'חילול' מעבודת כוכבים, דלקמן, דרבי שמעון [לקמן] הוא (דף עד:);

ולרבי שמעון בן יוחי דאמר עובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו - למה לי?

חד למעוטי בהמה וחד למעוטי שבת: סלקא דעתך אמינא תיתי שבת מ'חילול' 'חילול' מעבודת כוכבים.

ולרבי אלעזר ברבי שמעון, דאמר: מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, דאתיא שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים - מאי איכא למימר?

חד מיעוט למעוטי בהמה, ואידך: אידי דכתב רחמנא 'נער' (להביא את הזכור) כתב נמי 'נערה' (כלומר: כפשטיה דקרא: דעל כרחיה 'נערה' קרינא ביה, דהא בנערה משתעי: 'ולנערה לא תעשה דבר' (דברים כב, כו)) לפי ספרינו גם שם כתוב 'ולנער לא תעשה דבר'; אך להלן בפסוק כז כתוב במפורש: 'הנער המאורשה'; ונראה שרש"י הלך כאן בעקבות לשון הגמרא כתב נמי 'נערה' - ולפי ספרינו לא 'כתב', אלא זהו קרי! לפיכך אולי גם לרש"י בספרי התורה שלו היה כתוב שם 'ולנערה לא תעשה דבר', (כפי שרש"י כתב!).

[אין מצילין אותה בנפשו;] רבי יהודה אומר אף האומרת "הניחו לו שלא יהרגנה":

במאי קמיפלגי?

אמר רבא: במקפדת על פיגמה ומניחתו שלא יהרגנה (דאי בשאינה מקפדת - לא קאמרי רבנן למקטליה משום עבירה, דלא חמיר מעבודת כוכבים ושבת): רבנן סברי אפיגמה קפיד רחמנא (מדלא כתיב בהאי קרא אלא מידי דפגמה - שמע מינה אפגמה קפיד), והרי מקפדת על פיגמה, ורבי יהודה: האי דקאמר רחמנא 'קטליה' משום דמסרה נפשה לקטלא (שיש צנועות שמוסרין עצמן למות: שיהרגנה ולא תבעל לו, ואמרה תורה: הציל דמה ודמו [אלוי צ"ל בדמו]), הא - לא מסרה נפשה לקטלא.

אמר ליה רב פפא לאביי: אלמנה לכהן גדול נמי קא פגים לה (ואי טעמא דקרא משום פגימה היא - אמאי אמעיטו חייבי לאוין - ואדרבנן קא פריך: דאמרי טעמא משום פגמה הוא)!

אמר ליה: אפיגמה רבה (כגון עריות דכריתות, שהן חמורות, והויא חרפתה מרובה: שהולד ממזר, ונעשית 'זונה' בבעילתו) קפיד רחמנא, אפיגמה זוטא לא קפיד רחמנא (אבל כהן גדול באלמנה אינה נעשית זונה אלא חללה).

'חטא' אלו חייבי כריתות:

ורמינהו [משנה כתובות פ"ג מ"א]: 'ואלו נערות שיש להן קנס: הבא על אחותו (כלומר: אפילו בא על אחותו, דלא קרינא בה 'ולו תהיה לאשה' - אפילו הכי קרינא בה 'ונתן האיש השוכב עמה' דאתרבי מקראי בכתובות (דף כט:); ואף על גב דחייב כרת - לא מפטר מתשלומין; ואי ניתן להצילה בנפשו - אמאי משלם? הרי מיתה ותשלומים יש כאן, ואף על גב דלא אקטול - פטור מתשלומין, כדקיימא לן (שם לה). בכל חייבי מיתות בית דין שוגגין, דנפקא לן מדתניא דבי חזקיה: מה מכה בהמה לא חלקת בה כו' - אף מכה אדם לא תחלוק בו וכו')'?

אמרו רבנן קמיה דרב חסדא: משעת העראה, דפגמה (משעת העראה קרי ליה 'נבעלה' ואפגימה במקצת, ושוב אין מצילין אותה מגמר ביאה בנפשו, וקנסא לא מיחייבי אלא משום גמר ביאה: שהוא מוציא בתוליה; והאי גמר ביאה - לאו דווקא ביאת המירוק - שהיא 'מזריע', דקרא - אבתולים קפיד, דכתיב (דברים כב, כח) 'נערה בתולה אשר לא אורסה'; אלא 'גמר ביאה' דהכא - הכנסת עטרה היא) - איפטר לה מקטלא, ממונא לא משלם עד גמר ביאה.

הניחא למאן דאמר (ביבמות נה:): העראה זו נשיקה (העראה דהויא כבעילה היינו נשיקת אבר - איכא לאוקומה דפגימה היא דמיקרי 'בעולה', ועדיין בתוליה לא יצאו, לאיחיוביה קנסא דחמשים), אלא למאן דאמר העראה (שעשה הכתוב בכל התורה כבעילה) זו הכנסת עטרה (וגמר ביאה כגון דשפחה חרופה, דכתיב בה 'שכבת זרע' (ויקרא יט, כ), היינו ביאת המירוק - אין כאן) - מאי איכא למימר (העראה פגם, בלא הוצאת בתולים, ונמצאו מיתה דניתן להציל, ותשלומין - באין כאחד)?

אלא אמר רב חסדא: כגון שבא עליה (הוא או אחר כבר) שלא כדרכה, וחזר
ובא עליה כדרכה (דלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו, שכבר נפגמה).
רבא אמר: במניחתו שלא יהרגנה, ורבי יהודה היא (דאמר: לא ניתן להצילו
בנפשו).

(סנהדרין עד, א)

רב פפא אמר: (הא דקתני 'אחותו יש לה קנס') - במפותה (במפותה קאמר, דבת קנסא נמי
היא, ולהצילה לא ניתן, דהא אינה מקפדת) ודברי הכל.
אביי אמר: (לעולם באנוסה, וכגון) ביכול להציל באחד מאבריו (של זה שלא ניתן
להורגו מעתה), ורבי יונתן בן שאול היא, דתניא: 'רבי יונתן בן
שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חבריו להורגו, ויכול (הנרדף או
הרואה) להצילו באחד מאבריו, ולא הציל (אלא בנפשו) - נהרג עליו.'
מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול? דכתיב (שמות כא, כב) 'וכי ינצו אנשים וגו'
[ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענוש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים], ואמר
רבי אלעזר: 'במצות שבמיתה (שהוא מתכוין להרוג את חבריו והכה את האשה) הכתוב
מדבר, דכתיב (שמות כא, כג) 'ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש' [להלן עט, א מובא
דרש זה בשם רבנן] (ואי לא מתכוין להרוג, דשוגג הוא - אמאי מקטיל? אלא לאו שמע מינה במתכוין,
וסתם רוצח ניתן להצילו בנפשו, כדאמרין לעיל, וזה - רודף היה: שהיה מתכוין); ואפילו הכי
אמר רחמנא 'ולא יהיה אסון' (שאין כאן חיוב מיתה) ענוש יענוש (דמי ולדות); אי אמרת
בשלמא 'יכול להציל באחד מאבריו' - לא ניתן להצילו בנפשו
היינו דמשכחת לה דיענוש, כגון שיכול (הרואה) להציל באחד מאבריו
(דהוא לא ניתן להורגו, הלכך אין כאן מיתה, ויענוש); אלא אי אמרת יכול להציל באחד
מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו - היכי משכחת לה דיענוש (אמאי
יענוש? הא רודף הוא וניתן להציל בנפשו)?

דילמא (להכי משלם ואף על גב צד מיתה) שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה
(המיתה והתשלומין אינן באין לו על ידי אדם אחד: שהמיתה באה עליו בשביל חבריו שהיה מריב עמו,
והתשלומין - דבעל האשה הן: דאיניש דעלמא הוא! הלכך: לא מיפטר מתשלומין דהאי - משום חיוב מיתה
דמיחייב אאידך).

לא שניא (אם היה כאן חיוב מיתה אין חילוק להתחייב תשלומין בין שהמיתה באה עליו בשביל בעל
התשלומין בין שבאה עליו בשביל אחר פטור), דאמר רבא: 'רודף שהיה רודף אחר
חבירו ושיבר את הכלים - בין של נרדף ובין של כל אדם - פטור'
מאי טעמא? - מתחייב בנפשו הוא (ברדיפה זו: שהרי ניתן להציל בנפשו! ואף על גב
דכלים הללו - של שאר כל אדם הן, דמיתה לזה ותשלומין לזה - פטור); ונרדף ששיבר את
הכלים של רודף - פטור, של כל אדם - חייב: של רודף פטור -
שלא יהא ממונו חייב עליו מגופו; של כל אדם חייב - שמציל
עצמו בממון חבירו; ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו (ורודף שהיה
רודף אחר חבירו להורגו, וזה רודף אחריו להצילו), ושיבר את הכלים - בין של רודף
בין של נרדף, בין של כל אדם - פטור, ולא מן הדין: שאם אי
אתה אומר כן - נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד
הרודף.

אבל הרודף אחר בהמה [והמחלל את השבת ועובד עבודת כוכבים - אין
מצילין אותן בנפשו]:

תניא: רבי שמעון בר יוחאי אומר: העובד עבודת כוכבים - ניתן
להצילו בנפשו מקל וחומר: ומה פגם הדיוט [נערה המאורסה] ניתן
להצילו בנפשו, פגם גבוה לא כל שכן!
וכי עונשין מן הדין?
קא סבר עונשין מן הדין!

תניא: רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: המחלל את השבת - ניתן
להצילו בנפשו.

סבר לה כאבוה (בעבודת כוכבים) דאמר: עונשין מן הדין, ואתיא (והדר
יליף) שבת ב'חילול' 'חילול' מעבודת כוכבים ('מחללה' מות יומת' (שמות לא, יד)
'ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל' (ויקרא יח, כא)).

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק: נימנו וגמרו
בעליית בית נתזה (שם האיש) בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרים

לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג ('וחי בהם' ויקרא יח,ה) - ולא שימות בהם), חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים (לקמן יליף לה).

ועבודה זרה לא? והא תניא: אמר רבי ישמעאל: מניין שאם אמרו לו לאדם "עבוד עבודה זרה ואל תהרג" - מניין שיעבוד ואל יהרג? תלמוד לומר: (ויקרא יח,ה) [ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'] ; 'וחי בהם' - ולא שימות בהם.

יכול אפילו בפרהסיא (לקמן מפרש כמה פרהסיא)? תלמוד לומר: (ויקרא כב,לב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי [בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם] (בפרהסיא איכא חלול השם, וצריך לקדש את השם, וזהו 'ונקדשתי': שמוסר נפשו על אהבת יוצרו).

אינהו דאמור כר"א, דתניא: ר"א אומר: (דברים ו,ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ('ואהבת את ה' אלהיך' משמע שלא תמירנו בעבודת כוכבים); אם נאמר 'בכל נפשך' למה נאמר 'בכל מאודך' ואם נאמר 'בכל מאודך' למה נאמר 'בכל נפשך'? - אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר 'בכל נפשך'; ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר 'בכל מאודך' (כלומר: תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך).

'גילוי עריות ושפיכות דמים' - כדרכי, דתניא: רבי אומר: (דברים כב,כו) [ולנער לא תעשה דבר אין לנער חטא מות] כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש [כן הדבר הזה]; וכי מה למדנו מרוצח? מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד: מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו; ומקיש נערה המאורסה לרוצח: מה רוצח יהרג ואל יעבור (ואם אמר לו "הוי רוצח והרוג את הנפש, ואם לאו הריני הורגך" - יהרג ואל יעבור) - אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור. רוצח גופיה מנא לך?

סברא הוא (שלא תדחה נפש חבירו - דאיכא תרתי: אבוד נשמה ועבירה - מפני נפשו, דליכא אלא חדא: אבוד נשמה, והוא לא יעבור! דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום 'וחי בהם' - משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא, גבי רוצח - כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה - למה יהא מותר לעבור? מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו? הלכך: דבר המקום לא ניתן לדחות) - דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה: אמר לי מרי דוראי (אדון עירי ונכרי הוה): "זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך"! אמר ליה: לקטלוך ולא תיקטול: מי יימר דדמא דידך סומק טפי? דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי (מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך? הלכך אין כאן לומר 'וחי בהם' - ולא שימות בהם: שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה, וכאן - שיש אבוד נפש חבירו - לא ניתן דבר המלך לדחות, שצוה על הרציחה) !?

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות [השמד], אבל בשעת גזרת המלכות - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור (שלא ירגילו העובדי כוכבים להמריך את הלבבות לכך).

כי אתא רבין, אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת גזרת מלכות [השמד] לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה? אמר רבא בר רב יצחק אמר רב:

(סנהדרין עד,ב) אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא (שרוך הנעל: שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר, ודרך ישראל להיות צנועים, אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא - יקדש את השם בפני חביריו ישראל, והאי 'פרהסיא' מדבר בישראל).

וכמה 'פרהסיא'? אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם פשיטא!?

ישראלים בעינן, דכתיב (ויקרא כב,לב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל [אני ה' מקדשכם].

בעי רבי ירמיה: תשעה ישראל ונכרי אחד מהו?
תא שמע דתני רב ינאי, אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא 'תוך'
'תוך' (דעשרה בעינן וכולהו ישראל): כתיב הכא (ויקרא כב, לב) [ולא תחללו את שם קדש]
ונקדשתי בתוך בני ישראל [אני ה' מקדשכם] וכתיב התם (במרגלים): (במדבר טז, כא) הבדלו
מתוך העדה הזאת [ואכלה אתם כרגע]: מה להלן עשרה וכולהו ישראל - אף כאן
עשרה וכולהו ישראל.

והא אסתר פרהסיא הואי (ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה לקטלא)?
אמר אביי: אסתר - קרקע עולם היתה (אינה עושה מעשה: הוא עושה בה מעשה).
רבא אמר: הנאת עצמן (שאין העובד כוכבים מתכוין להעבירו מיראתו אלא להנאת עצמו
מתכוין) שאני (ואין כאן חלול השם ליהרג על כך); דאי לא תימא הכי - הני
קוואקי ודימוניקי (כלי נחשת שנותנין בהם גחלים, גבוהין הן, ועומדין לפני שולחן מלכים
להתחמם כנגדן) היכי יהבינן להו (יום חג היה לפרסיים שנוטלין משרתי עבודת כוכבים אור
מכל בית ובית, ומעמידין בבית עבודת כוכבים שלהם, ומתחממין העם כנגדן; והיו נוטלין אף מבית ישראל
בעל כרחם - היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשיהו אקדושת השם? הלא חק עבודת כוכבים הוא)? אלא
הנאת עצמן שאני (הואיל והעכו"ם אינו מתכוין להעבירו, אלא להנאת עצמו מתכוין; שצריך
לאותו הכלי - אין כאן קידוש השם ליהרג עליו, ואף על פי שהעכו"ם אינו צריך לו אלא לחוק עבודת כוכבים
- 'הנאת עצמו' הוא; שצריך לאותו כלי, ואינו אומר לי שאעבוד אני) - הכא נמי הנאת עצמן
שאני.

ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: עכו"ם דאמר ליה להאי ישראל
"קטול אספסתא (קצור עשב מאכל בהמה) בשבתא ושדי לחיותא, ואי לא
קטילנא לך" - ליקטיל (האספסתא) ולא לקטליה (העכו"ם: דכיון דאינו מתכוין
להעבירו אלא לצורכי עצמו - אין כאן חילול השם); "שדי לנהרא" (להעבירו הוא מתכוין, ואי
פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות) - ליקטליה ולא ליקטול (אספסתא); מאי
טעמא? לעבורי מילתא קא בעי.

בעו מיניה מרבי אמי: בן נח (בן נח מחזהר על עבודת כוכבים כדאמר ב'ארבע מיתות'
(נח)) מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם (ואם אמר
"עבור ואל תהרג" - מצווה היא לקדש את השם או לא)?
אמר אביי: תא שמע: 'שבע מצות נצטוו בני נח'; ואם איתא -
תמני הויין!
אמר ליה רבא: אינהו וכל אבזרייהו (כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו,
דאם אומר 'לו לעבור על אותן מצות או יהרג', ואם לא יקדש את השם - יעבור עליהם, הלכך האי נמי בכללן
הוא) (אבזרייהו = לוד אפרטנמנ"ט ודוגמתו במנחות (דף עג:) 'עולה וכל אבזרהא').

מאי הוי עלה?
אמר רב אדא בר אהבה: אמרי בי רב: כתיב (מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד
עבודת כוכבים - אמר לו לאלישע) (מלכים ב ה, יח) לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבא אדני בית רמון
להשתחוות שמה והוא נשען על ידי (שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי) והשתחויתי [בית רמן
בהשתחויתי בית רמן יסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה] וכתיב (מלכים ב ה, יט) ויאמר לו לך לשלום [וילך
מאתו כבדת ארץ] (אלמא הודה לו),

(סנהדרין עה, א)
ואם איתא (דבן נח מחזהר על קדושת השם) - לא לימא ליה ('לך לשלום', דמשמע דהודה
לו: נהי דלחזיקו לא היה מצווה, ד'הוכח תוכיח את עמיתך' כתיב (ויקרא יט, יז) ולא גר תושב; מיהו אודויי
לדבר איסור לא לודויי)!
הא בצנעה, הא בפרהסיא (נעמן - בצנעה הוה, ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם;
וגבי קדושת השם 'בתוך בני ישראל' כתיב! ואפילו נצטוו בני נח עליה - לא נצטוו לקדשו בתוך הנכרים אלא
בתוך ישראל).

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת
והעלה לבו טינא (נימוק מרוב אהבה: נטמס לבו והעלה חולי), ובאו ושאלו
לרופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שתבעל.
אמרו חכמים: ימות ואל תבעל לו.
תעמוד לפניו ערומה -
ימות ואל תעמוד לפניו ערומה.
תספר עמו מאחורי הגדר -
ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר.

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני: חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה – שפיר, אלא למאן דאמר פנויה היתה – מאי כולי האי? רב פפא אמר: משום פגם משפחה (משפחת האשה שהיו בושין בדבר); רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות (לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם וימסרום להם לביאה). ולינסבה מינסב (דאין כאן פרוצות בעריות: דכולהו ליעבדן הכי ולינסבן, ואין כאן עבירה אלא מצוה)? לא מיייתבה דעתיה (ולא ידפא בכך), כדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה (מיום שחרב בית המקדש כשל הכח מדאגות רבות, ואין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו, לפיכך ניטל טעם ביאה) וניתנה לעוברי עבירה (שיצר הרע תוקפן ומרבה תאותן), שנאמר (משלי ט, יז) **מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם** (לישנא מעליא נקט כמו 'כי אם הלחם אשר הוא אוכל' (בראשית לט, ו)).

הדרן עלך בן סורר ומורה